

KAŽDODENNÉ AKTIVITY ČLOVEKA Z POHLĀDU GEOGRAFIE ČASU

Vladimír Ira

Geografický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava

Abstract: This paper is an attempt to present a time-space approach (within time-geography framework) that enables to investigate human activities of everyday life that have an impact on quality of life and sustainable or unsustainable way of living. The time-space activity budget applied in the survey (conducted in Bratislava) enabled to investigate how people assess performed activities from the perspective of sustainable way of living, and to identify when and where they considered them as sustainable or unsustainable. This study is an example of how the complexity of everyday life may be treated within time-geographical, sustainability and life quality concepts.

Keywords: time-geography; everyday life activities; sustainable living; quality of life

1. ÚVOD

Ľudia utvárajú svoj každodenný život v kontinuálne prebiehajúcich aktivitách s cieľom uspokojovať svoje želania a potreby. Ich možnosti konať podľa ich želaní a potrieb sú obmedzené jednak prírodným a človekom vytvoreným prostredím, jednak individuálnou kapacitou a schopnosťami ako aj sociálnymi inštitúciami, a štruktúrami ako sú dohody, pravidlá a právne predpisy o sociálnych a ekonomických väzbách medzi jednotlivcami (Hägerstrand 1982; Ellegård a Cooper 2004). Rôzne ciele a snaženia jednotlivcov, rôzne zdroje, možnosti a obmedzenia vyúsťujú do individuálneho spôsobu života. Existujú určité podobnosti ale aj rozdiely v každodenných prejavoch ľudí, ktoré môžu byť zaujímavé z hľadiska hodnotenia udržateľného, resp. neudržateľného spôsobu života.

Prístupy aplikované v rámci tzv. geografie času (time-geography) sa sústreďujú na jednotlivcov. Umožňujú objasniť ako jednotlivci používajú svoje skúsenosti, znalosti, predstavy, ale aj rôzne nástroje a technológie. Uvedené prístupy skúmajú ako jednotlivci vykonávajú svoje činnosti v prírodnom i človekom vytvorenom prostredí a ako sú začlenené do sociálnych vzťahov (Ira 2001). Komplex všetkých aktivít uskutočňovaných jednotlivcami vytvára na mikroúrovni ich každodenný život. Možnosti a príležitosti jednotlivcov pri uskutočňovaní plánovaných činností sú limitované určitými obmedzeniami, ktoré vyplývajú z predchádzajúcich rozhodnutí, spoločenských povinností a organi-

začných štruktúr v ktorých sú začlenené, ako aj miest výskytu a dostupnosti zdrojov a vzdialenosti v reálnom priestore (Ellegård 1999a). Určité obmedzenia sú podmienené hodnotovou orientáciou jednotlivcov.

Každodenný život jednotlivca je komplexný proces, ktorý do určitej miery ovplyvňuje charakter života spoločnosti na rôznych hierarchických úrovniach, ako aj celkovú kvalitu života. Preto je zaujímavé štúdium rozsiahleho spektra vzťahov medzi činnosťami človeka a prostredím, v ktorom sa odohrávajú.

Cieľom príspevku je predstaviť prístup, ktorý pracuje s komplexitou každodenného života a ktorý sa sústreďuje na každodenné aktivity jednotlivca z hľadiska geografie času. Uvedený prístup a jemu zodpovedajúca metóda sú použité za účelom subjektívneho hodnotenia rozsiahleho spektra činností, ktoré sú v súlade, príp. nesúlade s koncepciou udržateľného rozvoja spoločnosti, resp. udržateľného spôsobu života.

2. GEOGRAFIA ČASU, KAŽDODENNÉ AKTIVITY ČLOVEKA A SUSTAINABILITA

2.1. Geografia času a koncepcie dôležité z hľadiska analýzy vzorcov činností každodenného života človeka

Základy geografie času vychádzajú z geografického pohľadu na prostredie a jeho využívanie zo strany človeka. Ľudskí jedinci žijú v tomto prostredí a využívajú ho spolu s jednotlivcami iných druhov populácií (zvieratá, rastliny, umelo vytvorené predmety – artefakty a pod.). Vďaka rozvinutým technológiám jednotlivci vynakladajú mimoriadne úsilie na to, aby mohli meniť a udržiavať prostredie, v ktorom žijú. Vzťahy medzi jednotlivcami z rôznych populácií sú teda dôležité z hľadiska geografie času.

Prístup s ktorým pracujeme v rámci geografie času v našej štúdiu sa zameriava na jednotlivcov v ľudskej populácii. Každý jednotlivec je však súčasťou viac, alebo menej rozsiahleho spoločenstva. Geografia času vychádza z predpokladu, že všetky činnosti človeka sa odohrávajú v nejakom priestore (mieste zemského povrchu) a všetko, čo sa odohráva v tomto priestore, vyžaduje určitý čas. Všetky tieto procesy môžu byť znázornené v čase a priestore – v časo-priestore (Lenntorp 1976). Takýto prístup k procesom podčiarkuje nielen dôležitosť prebiehajúcich udalostí, ale aj pozostatky udalostí, ktoré sa už odohrali a základy budúcich udalostí, ktoré majú vnútornú súvislosť so súčasnými udalosťami.

Jednotlivci prekonávajú celý rad obmedzení počas života, ktorý je charakteristický procesmi a kontinuitou. Existenciu jednotlivca v časo-priestore je možné potom vyjadriť kontinuálnou líniou (životnou dráhou), ktorá sa vinie v čase a priestore od narodenia až po smrť jednotlivca. V našej štúdiu používame niekoľko koncepcií a nástrojov geografie času, ktoré prispievajú k štúdiu komplexity každodenného života – sú to činnosti, projekty a kontexty (Lenntorp 1999).

Všetko to, čo človek robí, sa odohráva v priestore a čase. Jednotlivci uskutočňujú svoje činnosti na určitých miestach. Existujú rôzne druhy činností, ktoré majú význam pre človeka. Existujú činnosti, ktoré je človek nútený robiť a existujú aktivity, ktoré nie sú ani vnímané ako činnosti samotným aktérom. Niekedy sa určité činnosti odohrávajú samostatne, niekedy jednotlivci koordinujú svoje aktivity s aktivitami iných. V podstate existujú tri rôzne sociálne formy činností (Ellegård, 1996): činnosti vykonávané v totál-

nej izolácii (sociálna izolácia je súčasne časovo-priestorovou izoláciou), činnosti vykonávané v sociálnej izolácii, kedy ostatní jednotlivci vykonávajú tú istú alebo inú činnosť súčasne v jednom mieste (napr. cestovanie hromadným dopravným prostriedkom) a činnosti vykonávané spoločne s inými jednotlivcami v skupine v tom istom čase v tom istom mieste. Existujú činnosti rôznych úrovní abstrakcie (napr. abstraktné základné potreby, alebo konkrétne ako spanie, jedenie, zhováranie sa, príprava jedla) a činnosti s rôznou časovou perspektívou (činnosti spojené s dlhodobými alebo krátkodobými cieľmi). Činnosti vzťahujúce sa k určitým cieľom sú usporiadané do projektov.

Aktivity smerujúce k naplneniu spoločných cieľov vytvárajú projekty. Projekt je analytický koncept, ktorý obsahuje aktivity, ktoré sa uskutočnili, ktoré práve prebiehajú a tie, ktoré sú ešte len plánované. V rámci projektu jednotlivé činnosti nemusia nutne na seba nadväzovať. Existujú krátkodobé projekty, ale aj dlhotrvajúce projekty. Projekt nie je vždy individuálnou záležitosťou. Niektoré zahŕňajú viacerých jednotlivcov. Projekty teda môžu mať podobné vzorce správania a pravidelné postupy spoločné pre viacerých jednotlivcov. Projekt tak pozostáva z rozmanitých aktivít smerujúcich k dosiahnutiu spoločného cieľa a uskutočňujú sa v súlade so špecifickými podmienkami každého jednotlivca (Hägerstrand 1985). Aktivity každodenného života a do určitej miery aj projekty môžu byť študované na základe diárov (záznamov), ktoré identifikujú ich čas a priestor. Aby sme ich mohli analyzovať potrebujeme kategorizačné schémy, ktoré nám umožnia to, aby sme ich mohli presne určiť a spájať. Časovo-priestorové diáre (rozpisy) môžu obsahovať aj poznámky špecifikujúce rôzne kontexty, pocity a hodnotenia.

Existujú štyri kontexty aplikovateľné v štúdiách zameraných na geografiu času (Ellegård 1999a; Ira 2001). Rôzne činnosti, ktoré spoločne prebiehajú, vytvárajú totiž dôležité kontexty v každodennom živote jednotlivca – každodenný kontext, projektový kontext, geografický a sociálny kontext.

Každodenný kontext zobrazuje to, ako jednotlivé aktivity nadväzujú na seba. Je možné vidieť kedy jedna aktivita bola prerušená inou aktivitou a ako predchádzajúca aktivita znovu začala. Každodenný kontext je založený na aktivitách, ktoré sa uskutočnili. Je kombináciou alebo zmesou činností, ktoré patria rôznym projektovým kontextom. Činnosti odohrávajúce sa v rámci každodenného kontextu vytvárajú postupnosť činností v priebehu určitej časovej periódy. Každodenný kontext sa nevyhnutne nemusí skladať zo zjavných činností. V pozadí existuje určitá štruktúra každodenného kontextu daná rytmom fyziologicky podmienených činností jednotlivca (napr. spánok, jedlo) a obmedzeniami rozvrhu času určeného druhými ľuďmi (napr. pracovný čas, nákupný čas).

Do určitej miery je možné odvodiť z každodenného kontextu informáciu o tom, do ktorých projektov je jednotlivec zahrnutý. Aktivity objavujúce sa v každodennom kontexte vytvárajú realizované časti projektov, ktoré sa snažia jednotlivci naplniť. Projektový kontext je definovaný prostredníctvom činností, ktoré sa uskutočňujú za účelom dosiahnuť dlhodobý cieľ jedným alebo viacerými jednotlivcami. Pozostáva z viacerých rôznych aktivít, ktoré sa navzájom kombinujú a vzťahujú sa k spoločnému cieľu. Činnosti v rámci projektového kontextu nemusia nutne nasledovať jedna po druhej, spojito bez prerušenia ako súčasť reťazca. Často sa stáva, že jednotlivé aktivity prislúchajúce jednému projektovému kontextu sú prerušované aktivitami iného kontextu.

Geografický kontext nám hovorí o tom kde (na ktorom mieste) sa jednotlivci nachádzali a v akom čase sa uskutočňovali rôzne aktivity. Všetky činnosti sa totiž uskutočňujú niekde v priestore buď izolovane alebo spoločne s niekým, niekedy dokonca nevyhnutne spoločne s určitými „nástrojmi“ a „materiálmi“. V rámci geografie času je možné opísať a analyzovať vzťahy medzi činnosťou, miestom a pohybom jednotlivcov. Na úrovni jednotlivca sa objavuje vzorec rytmu. Poukazuje na centrálnu úlohu bývania,

miesta práce a v kratšom období aj na úlohu miesta, kde žijú priatelia a príbuzní a kde sú umiestnené základné služby.

Sociálny kontext hovorí o vlastnosti človeka združovať sa, spájať sa. Niektoré činnosti vykonávané jednotlivcami za účelom prežitia, sú uskutočňované každým jednotlivcom, zatiaľ čo niektoré iné činnosti sú vykonávané aj s niekým iným. Sociálny kontext jednotlivca zahŕňa všetkých jednotlivcov, ktorých činnosti sú nejakým spôsobom prepájané s jeho aktivitou. K sociálnemu kontextu dochádza vtedy, keď sa vykonávajú špecifické činnosti vyžadujúce sociálny kontakt.

Rôzne druhy činností vytvárajú spoločne dôležité kontexty v každodennom živote jednotlivca. Veľa otázok spojených s využívaním času a priestoru sa dotýkajú kontextuálnych problémov. Činnosti jednotlivcov sú veľakrát spojené s významnými sociálnymi procesmi a zmenami a môžu evokovať aj hlbšiu reflexiu každodenných činností. Koncepcia kontextov je využiteľná pri analýze stratégie rozdelenia každodenných činností medzi jednotlivcami v rámci určitého spoločenstva. Geografia času ponúka účinný nástroj na systematický výskum aktivít a ich geografického, sociálneho a percepčného rámca.

Základná štruktúra každodenných činností človeka je ovplyvňovaná časovo-priestorovými lokáciami a organizáciou fyziologicky nevyhnutných aktivít, ktoré sa zväčša uskutočňujú bez hlbšej reflexie. Napriek tomu, spôsob ich uskutočňovania, ktorý môže mať rôzny charakter, je dôležitý z hľadiska udržateľného, resp. neudržateľného spôsobu života.

2.2. Subjektívne hodnotenie každodenných činností v čase a priestore v kontextu koncepcie udržateľného spôsobu života

Kvalita života sa vytvára na základe prebiehajúcej interakcie medzi kvalitami spoločenstva a kvalitami ekonomickými a environmentálnymi. Spoločenstvo ľudí predstavuje sociálne podporné siete, prostredníctvom ktorých jednotliví členovia komunikujú a zúčastňujú sa na živote ich spoločenstva. Podľa Shafera et al. (2000) fyzické prostredie, v ktorom žije spoločenstvo, by malo fungovať takým spôsobom, aby podporovalo a zabezpečovalo zdravé a priaznivé miesto bývania. Predpokladom udržateľného spôsobu života je slušnosť a spravodlivosť. Zároveň by mali byť uspokojované základné životné potreby človeka a každý jednotlivec by mal mať právo na rovnaké ekonomické príležitosti. Udržateľný spôsob života by sa teda nemal sústreďovať len na jeden rozmer z jeho troch základných aspektov (ekonomický, sociálny, environmentálny). Malo by ísť o vyvážené činnosti, ktoré vedú k zdravému, produktívnemu a radostnému spôsobu života.

Koncepcia udržateľného spôsobu života v zmysle spôsobu existencie sa explicitne týka všetkých stránok života jednotlivca v rámci spoločnosti, to znamená komplexne chápaného žitia a nielen niektorých jeho aspektov (Ira 2001). Komplexnosť a viacrozmernosť chápania udržateľnosti podporuje napr. aj názor, že sustainabilita má fyzickú, materiálnu, ekologickú, sociálnu, kultúrnu, psychologickú a etickú dimenziu (Bossel 1998: 7).

Udržateľný spôsob života predpokladá na jednej strane čo najväčšiu rôznorodosť prístupov a tolerantnosť k nim, na druhej strane sa však nevzdáva určitých základných jednotných či jednotiacich princípov akceptovateľných nielen pre jednotlivé kultúry, ale pre všetkých obyvateľov našej planéty. Neustále narušovanie a veľakrát aj zhoršovanie kvality prostredia ohrozuje samotné ľudské bytie. Cieľom snaženia jednotlivcov a spoločnosti by malo byť viac ako len samotné fyzické prežitie. Mal by to byť spôsob života založený na harmonickom a primeranom uspokojovaní všetkých dôležitých potrieb

človeka, ktorý nebude v rozpore s princípmi zachovania a obnovy prírodných zdrojov a princípmi zachovania kultúrnej rozmanitosti (Hanušín et al. 2000).

Udržateľný spôsob života je teda prístup k sociálno-kultúrnym a ekonomickým činnostiam jednotlivcov a spoločnosti, ktorý je kompatibilný s ochranou prostredia. Vychádza z predpokladu vzájomnej závislosti, úcty k životu a z priaznivého vzťahu k neživým zložkám prírody ako aj zodpovednosti voči budúcim obyvateľom – užívateľom prostredia našej planéty. Smerovanie k udržateľnému spôsobu života nie je jednoduché. Každý jednotlivec, miestne spoločenstvo, región i krajina by mali hľadať vlastné a jedinečné prístupy založené na historickej tradícii, kultúre, technológiách, skúsenostiach a dynamike spoločnosti ako aj na špecifických prírodných podmienkach.

V štúdiách o udržateľnom rozvoji nájdeme snahy merať objektívne aspekty, ako aj aspekty subjektívne (napr. pocity, postoje, očakávania). Subjektívne hodnotenie udržateľnosti života môže vyjadrovať spokojnosť či nespokojnosť alebo nejaký príbuzný stav, ako napríklad pocit dobrého či zlého života. Subjektívne hodnotenie môže byť založené na konfrontácii jednotlivých činností s hodnotami zlučiteľnými, resp. nezlučiteľnými s udržateľným spôsobom života.

Uskutočňovanie každodenných činností si vyžaduje rôzne prírodné i sociálno-kultúrne a ekonomické zdroje, čas a priestor. Ak chýbajú zdroje, ak dochádza k ich nevhodnému alebo neadekvátnemu využívaniu, ak dochádza ku konfliktom záujmov jednotlivcov, skupín spojených s rôznymi činnosťami, môže to spôsobovať rôzne problémy vplývajúce na kvalitu a udržateľnosť života. Časovo-geografický prístup môže slúžiť ako základňa pre štúdium komplexného súboru činností v každodennom živote spoločnosti či už na úrovni jednotlivca, alebo spoločenstiev. Jeho aplikácia umožňuje prechádzať medzi úrovňou jednotlivca a skupín bez toho, že by sa stratila dôležitá informácia (Hägerstrand 1974 in Ellegård 1999b).

Základom aplikácie časovo-geografickej metódy pri štúdiu kvality a udržateľnosti života je záznam javov z každodenného života v reálnom svete. Vychádza sa z individuálnych záznamov v diároch (denníkoch). Záznamy obsahujú údaje o čase kedy činnosť začína, údaje o vykonávanom druhu aktivity, miestach kde sa činnosť odohráva, ale aj napr. o tom s kým je spoločne vykonávaná. Časovo-priestorové záznamy činností, tzv. time-space activity budgets (Golledge a Stimson 1990) môžu obsahovať i poznámky so subjektívnym vnímaním a hodnotením jednotlivých činností.

Údaje o využívaní času a priestoru v tzv. časovo-priestorových diároch odhaľujú to, čo jednotlivci zaznamenávajú o svojej každodennej činnosti. Databázu, z ktorej vychádzame tvorilo 434 záznamov (diárov), ktoré boli zaznamenané v roku 2002 pre potreby výskumnej štúdie realizovanej medzi osobami bývajúcimi v Bratislave. Spracované záznamy zachycujú aktivity počas bežného pracovného dňa (streda). Respondenti boli vo veku od 15 do 78 rokov. Činnosti zaznamenané počas 24 hodín reprezentujú obraz o každodennom živote jednotlivcov s rôznymi sociálno-ekonomickými a demografickými charakteristikami, ktorí bývajú v rôznych častiach mesta, resp. v rôznych typoch obytného prostredia. Databáza zachycuje široké spektrum aktivít po 5 minútových intervaloch.

Otázky spojené s cieľom výskumu sa zamerali na to, čo ľudia robia počas dňa, ako vnímajú vlastné činnosti z hľadiska pocitov konfrontovaných s úvahami o vyváženom spôsobe života, z hľadiska vzťahov k sebe samým, a k svojmu okoliu a k existencii v súčasnosti i budúcnosti.

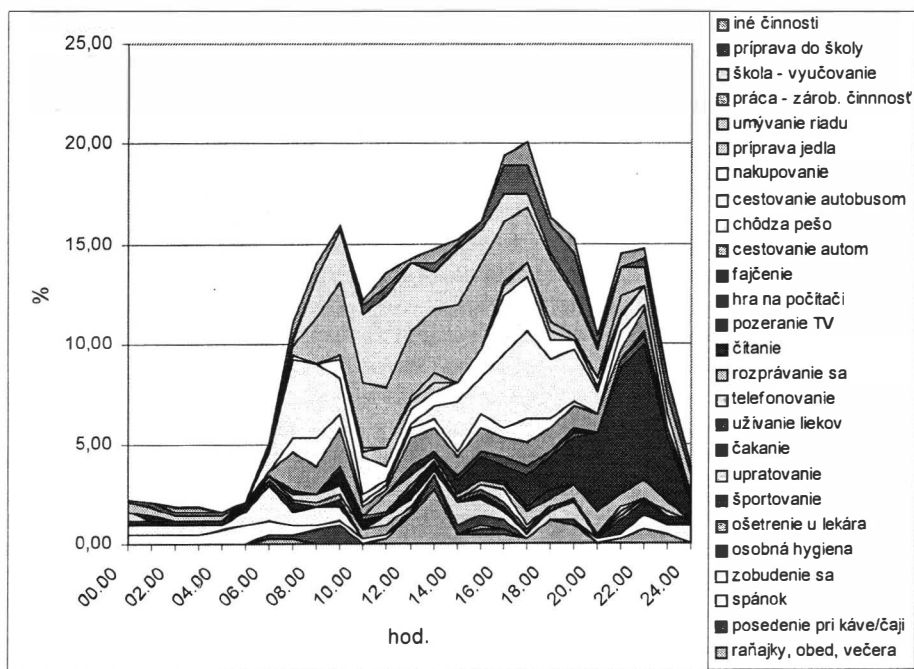
Pre potreby výskumu bol zúčastneným respondentom (trvalo) udržateľný spôsob života prezentovaný ako taký spôsob života, ktorý súčasným i budúcim generáciám

umožňuje primerane uspokojovať základné životné potreby, pričom neznehodnocuje životné prostredie, umožňuje kultúrnu rozmanitosť a rešpektuje práva a slobody druhých.

Z vyhodnotenia výsledkov výskumu vyplýva, že existuje určitá množina z viac ako šesťsto druhov kategorizovaných každodenných činností (Ellegård a Cooper 2004), ktoré sú percepcované ako neutrálne. Existujú miesta a intervaly počas dňa, ktoré respondenti vnímajú citlivejšie z aspektu udržateľnosti svojich činností.

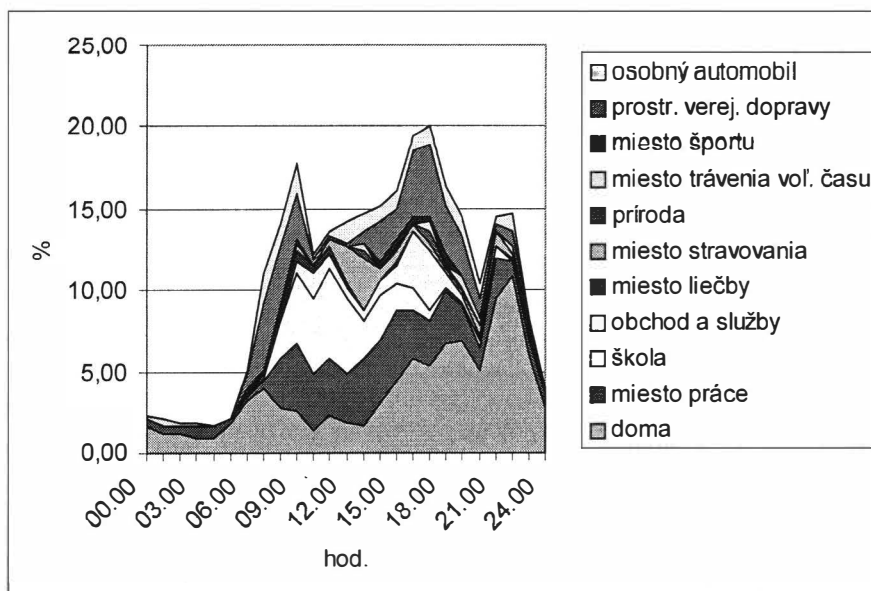
Priaznivé hodnotenie každodenných aktivít z hľadiska udržateľného spôsobu života sa v záznamoch respondentov objavovalo najčastejšie medzi polnocou a 6.00 hod. ráno (viac ako 97%). V priebehu dňa postupne klesalo do 17.00 hod. (na necelých 80%) a postupne stúpalo do polnoci. Z podrobného hodnotenia každodenných činností z pohľadu respondentov vyplynulo, že pre sledovanú vzorku opýtaných existuje z množiny niekoľko sto typov aktivít štyridsať typov, ktoré boli vnímané ako nepriaznivé, neprijateľné, resp. nekompatibilné s udržateľným spôsobom života. Najčastejšie boli uvádzané: práca – rôzne druhy zárobkovej činnosti, účasť na vyučovaní, príprava do školy, umývanie riadu, príprava jedla, nakupovanie, upratovanie, cestovanie autobusom a autom, fajčenie, hra na počítači, návšteva kina, pozeranie televízora, telefonovanie, ale aj čakanie, športovanie, chôdza, spánok, zobudenie sa, ošetrovanie u lekára, osobná hygiena a stravovanie (raňajky, obed, večera).

Analýza každodenných aktivít z hľadiska času ukazuje že maximum činností s nepriaznivým hodnotením bolo o 17.00 hod (viac ako 20% respondentov) s podružnými maximami o 9.00 hod. a o 22.00 hod., kedy sa podiel negatívnych hodnotení činností pohyboval okolo 15% (obr. 1).

Obrázok 1 Negatívne vnímané činnosti z hľadiska udržateľného spôsobu života (počas 24 hodín pracovného dňa)

Veľmi negatívnym spôsobom bolo vnímané pozeranie televízneho prijímača vo večerných hodinách, a to najmä o 21.00 a 22.00 hod., kedy viac ako 6% respondentov označilo túto činnosť za neudržateľnú. Prekvapujúce bolo zistenie, že respondenti z Bratislavy vnímajú cestovanie autobusmi mestskej hromadnej dopravy ako činnosť nekompatibilnú s udržateľným spôsobom života. Najčastejšie sa takýto typ negatívneho hodnotenia objavoval o 7.00 a 8.00 hod. ráno a po obede o 16.00 a 17.00 hod. Podiel tých, ktorí nepriaznivo hodnotili cestovanie autobusom v uvedených hodinách sa pohyboval okolo 4%. Nepriaznivé hodnotenie cestovania osobným automobilom bolo miernejšie. Respondenti najčastejšie hodnotili túto aktivitu ako dlhodobo neudržateľnú ráno v čase od 7.00 do 9.00 hod. a po obede od 12.00 do 19.00 hod. (v rozpätí od 0,9% do 1,8%).

Obrázok 2 Miesta negatívne hodnotených činností z hľadiska udržateľného spôsobu života (počas 24 hodín pracovného dňa)

Rôzne pracovné aktivity (zárobkovej činnosti) boli hodnotené ako neudržateľné predovšetkým v čase od 8.00 do 19.00 hod., kedy ich podiel prevyšoval hranicu 2% (o 15.00 hod. dokonca 4,4%). Návšteva školy, resp. vyučovanie bolo nepriaznivo hodnotené predovšetkým medzi 8.00 hod. a 15.00 hod. s maximom o 11.00 hod. (4,6%). Viac ako 1% opýtaných pocíťovalo stravovanie ako vykonávanú činnosť nezlučiteľnú s udržateľným spôsobom života počas obeda (12.00 a 13.00 hod.) a počas večere o 18.00 hod. Medzi negatívne percepcovanými činnosťami ako štatisticky významnejšie sa objavilo aj nakupovanie (okolo 3% o 16.00 a 17.00 hod.).

Z priestorového hľadiska boli zaujímavé miesta, v ktorých sa odohrávajú každodenné činnosti obyvateľov veľkomesta nekompatibilné s princípmi udržateľného spôsobu života. Medzi ne respondenti najčastejšie zaradili domácnosti, miesta práce, miesta stravovania, miesta vzdelávania, prostriedky hromadnej dopravy a osobné automobily (obr. 2). Domácnosti boli označené ako miesta nepriaznivo hodnotenými činnosťami ráno (o 8.00 hod. – 4,3% respondentov) a v čase od 16.00 do 23.00 hod., kedy sa ich po-

diel pohyboval nad 5% (o 22.00 hod dokonca 10.8% opýtaných). Prostriedky hromadnej dopravy boli hodnotené ako miesta neutržateľných činností predovšetkým ráno (7.00 a 8.00 hod.) a v poobedňajších hodinách (16.00 a 17.00 hod.) pomerne vysokým podielom respondentov (okolo 4%). Miesta práce boli zaradené do kategórie lokalít s vykonávanými neutržateľnými činnosťami predovšetkým v čase od 8.00 do 16.00 hod. viac ako tromi percentami skúmanej vzorky obyvateľov Bratislavy.

Časovo-priestorové záznamy každodenných činností respondentov, ktorí sa zúčastnili zisťovania, umožňujú identifikovať aj sociálny kontext, ktorý zahŕňa všetkých jednotlivcov, ktorých činnosti boli nejakým spôsobom poprepájané s aktivitami konkrétnych účastníkov výskumu. Vytvárajú zložitý obraz o tom, ako sa ľudia stretávajú v každodennom živote a vykonávajú činnosti smerujúce k uspokojovaniu svojich potrieb. Takýto obraz môže priniesť ďalšie zaujímavé poznatky z hľadiska hodnotenia udžateľného či neutržateľného spôsobu života podmieneného sociálnym kontextom a bude predmetom ďalších podrobnejších analýz.

3. ZÁVER

V štúdiu použitý prístup rozpracovaný v rámci geografie času nám umožnil na príklade vzorky obyvateľov Bratislavy objasniť niektoré javy (najmä vzťahy) v každodennom živote. Smeroval k pochopeniu komplexnej schémy kontextov, v ktorých činnosti jednotlivcov sú vzájomne prepojené a previazané a významne ovplyvňujú spôsob života človeka. Použitá metóda diárov (time-space activity budgets) umožnila hlbší pohľad na každodenné činnosti človeka, ako aj na ich subjektívne hodnotenie vo vzťahu ku konkrétnemu času a priestoru. Umožnila aj hlbšiu reflexiu širokého spektra činností z hľadiska udržateľného/neutržateľného spôsobu života.

Viaceri autori zaoberajúci sa geografiou času sú presvedčení, že časovo-priestorový prístup môže byť použitý ako nástroj umožňujúci zlepšovať životnú situáciu jednotlivcov (Ellegård 1999a). Hlbšie poznanie situácií objavujúcich sa v každodennom živote jednotlivcov môže byť využité ako podklad pre aktivity smerujúce ku zlepšovaniu kvality každodenného života jednotlivcov. Prístupy uplatňované v time-geography môžu pomôcť analyzovať a pochopiť komplexitu každodenného života politikom a odborníkom z plánovacej praxe. Umožní to nielen podrobnejší pohľad na komplexitu každodenného života, ale prehĺbi sa aj poznanie vzťahov medzi jednotlivcami.

Vznik geografie času znamenal významný zásah do rozvoja geografie ako vedy a za ostatných päť desaťročí prešiel dynamickým vývojom a rôznymi premenami. Geografia času pomáha hlbšie pochopiť viaceré časovo-priestorové aspekty existencie ľudskej spoločnosti a prostredia v ktorom žije. Geografia času je nielen rýdzo teoretickou koncepciou, ale má aj svoj silný empirický a aplikačný aspekt (Paulov 2000). Výskumy zamerané na každodenné aktivity človeka môžu byť využité pri štúdiu problematiky regionálneho rozvoja ako aj pri implementácii koncepcie udržateľného rozvoja, resp. spôsobu života jednotlivca a spoločnosti.

Príspevok je jedným z výstupov dosiahnutých riešením vedeckého projektu č. 2/3083/24 na Geografickom ústave SAV za podpory grantovej agentúry VEGA.

Literatúra

- BOSSEL, H. 1998. *Earth at a Crossroads: Path to a Sustainable Future*. Cambridge: University Press Cambridge, 338 s.
- ELLEGÅRD, K. 1996. Reflection over Routines in Time and Space – Actors' Interaction and Control in Work Place Context. In: *Österreichische Zeitschrift für Soziologie* 21, 2, s. 1-32.
- ELLEGÅRD, K. 1999(a). Contexts of everyday life – a new time-geographic approach to the study of everyday life. In: Turkki, K. (Ed.). *New Approaches to the Study of Everyday Life, Part II*, Helsinki: University of Helsinki, s.1-10.
- ELLEGÅRD, K. 1999(b). A time-geographical approach to the study of everyday life of individuals – a challenge complexity. In: *GeoJournal*, Vol. 48, No. 3, s. 167-175.
- ELLEGÅRD, K.; COPER, M. 2004. Complexity in daily life – a 3D-visualization showing activity patterns in their contexts. In: *Electronic International Journal of Time Use Research*, Vol. 1, No. 1, s. 37-59.
- GOLLEDGE, R. G.; STIMSON, R. J. 1990: *Analytical Behavioural Geography*. London: Routledge, s. 345.
- HÄGERSTRAND, T. 1982. Diorama, path and project. In: *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, Vol. 73, No. 6, s. 323-339.
- HÄGERSTRAND, T. 1985. *Time-geography: focus on the corporeality of man, society and environment. The Science and Praxis of Complexity*, reprinted from: *The Science and Praxis of Complexity*, New York: The United Nations University, Tokyo, s. 193-216.
- HANUŠIN, J.; HUBA, M.; IRA, V.; KLINEC, I.; PODOBA, J.; SZÖLLÖS, J. 2000. *Výkladový slovník termínov z trvalej udržateľnosti*. Bratislava: STUŽ/SR, 158 s.
- IRA, V. 2001. Geografia času : prístup, základné koncepty a aplikácie. In: *Geografický časopis*, roč. 53, č. 3, s. 231-246.
- IRA, V. 2002. Každodenné aktivity človeka z hľadiska kvality a udržateľnosti života. In: *Geografické informácie*, 7, s. 179-187.
- LENNTORP, B. 1976. Paths in space-time environments: A time-geographic study of movement possibilities of individuals, In: *Lund Studies in Geography, Series B*, 44. Lund : Gleerup.
- LENNTORP, B. 1999. Time-geography – at the end of its beginning. In: *GeoJournal*, Vol. 48, No. 3, s. 155-158.
- PAULOV, J. 2000. K vývoju kvantitatívnej a teoretickej geografie. In: *Geografický časopis*, roč. 52, č. 1, s. 3-14.
- SHAFER, C. S.; KOO LEE, B.; TURNER, S. 2000. A tale of three greenway trails: user perceptions related to quality of life. In: *Landscape and Urban Planning*, Vol. 49, No. 3-4, s. 163-178.

Time-geographical Perspective of Human Activities in Everyday Life

Summary

Individual's everyday activities, their life experience and quality of their life belong to the important topics in human geography at the beginning of the 21st century. The time-geographical approach, applied in the study, focuses on individuals. It investigates how they are involved in social relations and perform activities in the real-world environment. Interrelated activities of all kinds make up important contexts in an individual's everyday life.

This paper is an attempt to presents a time-space approach (within time-geography framework) that enables to investigate human activities of everyday life that have an impact on quality of life and sustainable/unsustainable way of living. The key point of the time-geographical approach is the spatio-temporal record of a rich complexity of everyday life. The individuals (respondents from Bratislava) were asked to keep an

open diary. The individual diary writers were expected to respond to questions related to the time when an activity started, to the character of the activity performed, to the place where it was performed, and to the persons (or other entities) with whom it was performed. In addition, they were expected to define what they experienced when performing the activity – how they assessed the activity from the quality of life and sustainability point of view.

The time-space activity budget survey conducted in the urban environment not only enabled to investigate how people assess performed activities from the perspective of sustainable / unsustainable way of living, but also enabled to identify when and where they considered them as sustainable/unsustainable. The period between 7 a.m. and 10 p.m. was the most frequent time when performed activities (above all bus transportation, joyride, watching TV, education/school and work/gainful activities), were perceived as unsustainable by more than 10% of respondents. Households, means of transport, places of services, shops and places of work were the most frequent places where unsustainable activities were performed.

The approach presented in this study is an example of how the complexity of everyday life may be treated within time-geographical, sustainability and life quality concepts.